

ПРОЦЕДУРА ДРІБНИХ ПОЗОВІВ: МІРКУВАННЯ ТА ІДЕЇ З ЄВРОПИ Й ІТАЛІЇ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ РЕФОРМ

Е. СІЛЬВЕСТРІ
Ph.D., професор кафедри правосуддя
Павійського університету
(Італійська Республіка)

Процедура дрібних позовів дістала назву «фаст-фуду» для цивільних і господарських спорів. Під час дослідження відповідних джерел за цією тематикою, до якої, як і до інших правових тем загалом, не можна ставитися легковажно, автор побачив у цьому вислові найбільшу відповідність змісту. Асоціація з фаст-фудом — напівжартівливий спосіб охарактеризувати процедуру дрібних позовів, які мають щось спільне з серійним виробництвом, тобто вони охоплюють велику кількість людей і формують основний масив навантаження у багатьох судів. Як і фаст-фуд, дрібні позови навряд чи мають шанси стати сенсацією дня; однак вони можуть дійсно мати вагу для позивача. Що ж означає термін «дрібний позов»? Інтуїтивно людина розуміє, що дрібний позов — це позов із невеликою сумою позовних вимог. Однак неможливо до копійки визначити фінансові межі

таких позовів, адже цей показник завжди буде різним у різних регіонах, до того ж він характеризується сильною суб'єктивною компонентою.

Мета статті полягає у тому, щоб представити деякі загальні спостереження щодо процедури дрібних позовів на рівні Європейського Союзу (далі — ЄС) та в межах італійського законодавства. 10 років тому ЄС прийняв Регламент про впровадження процедури дрібних позовів (далі — Регламент)¹, який почав застосовуватися з 1 січня 2009 р., проте, зважаючи на скромні досягнення, наприкінці 2015 р.² ця процедура зазнала певних змін. Ці зміни до зазначеного Регламенту набули чинності в липні 2017 р. Італія, як й інші держави — члени ЄС, має і суди, і процедури, спеціально призначені для такого спрощеного провадження³.

Відносний характер (і, певною мірою, розмитість) поняття дрібного позову чітко простежується як у Регламенті

¹ Регламент (ЄС) № 861/2007 Європейського Парламенту та Ради від 11 липня 2007 р., яким впроваджується Процедура ЄС для дрібних позовів (*ESCP*) [2].

² Регламент (ЄС) 2015/2421 Європейського Парламенту та Ради від 16 грудня 2015 р., що вносить зміни в Регламент (ЄС) № 861/2007, яким впроваджується Процедура ЄС для дрібних позовів (*ESCP*), і Регламент (ЄС) № 1896/2006, яким створюється Процедура видачі Європейського виконавчого листа [3].

³ Інститут мирових суддів є судовим органом, юрисдикція якого поширюється на дрібні позови. Процедура розгляду справи мировими судьями частково відрізняється від процедури, яку застосовують звичайні суди першої інстанції (які мають назву *Tribunali*), і регулюється статтями 311–322 Цивільного процесуального кодексу Італії. Більш детально див. абзац 3.

ЄС, так і в італійському законодавстві. В останньому випадку цей аспект є очевидно більш проблематичним: фактично це змушує замислюватися над тим, чи правильно впроваджувати єдиний порядок для врегулювання спорів, які за національним законодавством не обов'язково вважаються «дрібними». Однак при цьому необхідно зважати на те, що *ESCP* застосовується тільки до справ у транскордонному контексті та як альтернатива процедур, передбачених національними законодавствами держав — членів ЄС.

Безумовно, споживач — ось особа, яка буде найбільш зацікавленою в задоволенні дрібного позову. Однак для європейських споживачів доступна єдина процедура, яка, за загальноприйнятою оцінкою¹, є досить неприємною; водночас існує такий великий діапазон засобів позасудового врегулювання спорів споживачів, що для споживача було б недоцільно покладатися на змагальну процедуру, наприклад, *ESCP*, якщо водночас у кожній державі — члені ЄС існує різноманіття позасудових механізмів для вирішення спорів, які підпадають під розмите поняття малого позову. Це твердження є справедливим і для італійських споживачів з такою особливістю: багато процедур позасудового врегулювання є обов'язковими для споживачів, що може становити одну з причин (поряд з іншими чинниками) того, що практичне застосування *ESCP* є кричуще недостатнім, або навіть повністю ігнорується громадськістю загалом та юристами зокрема.

Загальний опис процедури ЄС для дрібних позовів

Ухвалення Регламенту про впровадження процедури ЄС для дрібних позовів — *ESCP* було розцінене як нова-

торський крок у новому напрямку розв'язання деяких із багатьох проблем, що постали в міжнародному судочинстві: по суті, *ESCP* та Процедура видачі Європейського виконавчого листа 2006 р. є першими автономними процедурами ЄС, встановленими для транскордонних справ про стягнення заборгованості². *ESCP* застосовується незалежно від того, оспорується або не оспорується позовна вимога, за умови, що її сума не перевищує 2 000 євро³ і має транскордонну компоненту, тобто хоча б одна зі сторін зареєстрована на основне проживання або постійно проживає в іншій державі — члені ЄС, аніж держава — член ЄС, в якій розташований суд або арбітражний суд, що розглядає справу відповідно до ст. 3 Регламенту.

У вступній частині Регламенту визначено, що мета впровадження *ESCP* полягає у підвищенні доступу до правосуддя через письмову процедуру, яка є єдиною на всій території ЄС, а також простою, швидкою і по можливості недорогою (або, принаймні, пропорційною вартості позову): простота, швидкість і скорочення витрат мають переконати позивачів у доцільності вибору *ESCP* замість національної процедури врегулювання дрібних позовів, яка існує у декількох державах — членах ЄС. Для підвищення мотивації застосовувати *ESCP* передбачається використання стандартних форм (для подання позовної заяви, а також відзиву на позовну заяву), які, переважною мірою, можна досить просто оформити, відзначивши відповідні осередки; до того ж юридичне представництво в такому випадку не є обов'язковим.

Як вже зазначалося, процедура є по суті письмовою, навіть незважаючи на передбачену можливість проведення

¹ Див., наприклад: [4].

² Див. детальніше: [5; 6].

³ Зміни до ст. 2 Регламенту, які набули чинності 14 липня 2017 р., встановлюють нову межу в 5 000 євро. Деякими змінами також частково змінено перелік питань, виключених зі сфери застосування Регламенту, незалежно від вартості позову.

усного слухання у випадку, якщо суд вважатиме це за необхідне, або якщо одна зі сторін цього вимагає. Визначено, що усні слухання «проводяться з використанням будь-якої належної технології комунікації на відстані, наприклад, відеоконференції та телеконференції, що є в розпорядженні суду або арбітражного суду, за винятком випадків, коли використання певної технології, з огляду на конкретні обставини справи, є недоцільним у контексті принципу справедливого провадження». Це нова редакція ст. 8 Регламенту (набула чинності в липні 2017 р.), текст якої наповнений надмірним оптимізмом з боку європейських інституцій щодо рівня технологічних інновацій, які можуть бути застосовані на рівні національних судів або, принаймні, в судовій системі низки держав — членів ЄС (включаючи Італію).

Деякі аспекти процедури залишаються на розсуд внутрішніх процесуальних норм держави, в якій відбувається провадження (ст. 19): це стосується, наприклад, витребування доказів (ст. 9) та системи роботи зі зверненнями громадян *REVIEW* (ст. 17). Наголошено, що звернення до принципу *lex fori* створює ризик виникнення різниці у режимі розгляду ідентичних позовів транскордонного характеру згідно з законодавством, за яким має розглядатися справа¹, а це нібито йде урозріз із трендом до однорідності, який так поцінують європейські інституції, навіть у галузі цивільного судочинства.

Навіть якщо і так, зараз майже звично наголошувати на вкрай низькому застосуванні Регламенту [8], який впроваджує *ESCP*. Низка причин визначає недостатню довіру позивачів до *ESCP*: як найпоширеніше пояснення наводять той факт, що саме існування такої процедури ігнорують не тільки широка громадськість, а й,

на жаль, особи, які мають бути добре поінформовані про неї. У доповіді 2012 р., оприлюдненій Мережею центрів захисту європейського споживача, зазначається: «Як вбачається, головна проблема полягає у повній відсутності поінформованості з цього питання у суддів, а також у споживачів. На жаль, ще є суди в деяких державах — членах ЄС, які ніколи навіть не чули про процедуру ЄС щодо дрібних позовів» [9, 17]. У доповіді також ідеться про мовні питання, через які розмір витрат на проведення процедури може зрости у зв'язку з необхідністю перекладу документів, як це вимагається у деяких державах — членах ЄС; крім того, можуть виникнути практичні проблеми з врученням судових рішень, але найголовніший аспект стосується виконання судових рішень — оскільки особливості виконавчого провадження істотно різняться у різних державах, заявнику доводиться покладатися на юридичну допомогу від професіонала-правника, гонорар якого може навіть перевищувати первісну вартість самого позову [9, 21–28]. Отже, чинників, що зумовили неуспішність застосування *ESCP*, достатньо, незважаючи на те, що обсяг транскордонних угод зростає, що наштовхує на думку, що зростає і кількість транскордонних спорів. Проте у зв'язку з цим слід наголосити, що навіть за зростання загальної кількості транскордонних угод² обсяг транскордонних справ у кожній державі — члені ЄС не обов'язково збільшується однаковими темпами. Це може слугувати поясненням, чому в державах — членах ЄС, таких як Італія, де проблема перевантаженості судів є серйозною, актуальність розгляду транскордонних позовів значно зменшується на тлі великого обсягу складнощів, які необхідно здолати для вирішення внутрішніх боргових спорів.

¹ Див., зокрема [7].

² Див.: [10, 3].

Процедура розгляду дрібних позовів в Італії

Інститут мирових суддів започаткований у 1991 р. з судових посадових осіб, до сфери відповідальності яких входять дрібні цивільні позови [11]. Вони не є професійними юристами. Однією з численних вимог для їхнього призначення є юридична освіта. Фактично їхня цивільна юрисдикція не обмежується малими позовами: функцією мирових суддів є врегулювання позовів на суму до 5 000 євро, при цьому позови про відшкодування збитків внаслідок дорожньо-транспортних пригод також підпадають під їхню юрисдикцію, якщо вартість позову не перевищує 20 000 євро.

Процедура розгляду справи мировими суддями є досить простою; фактично це письмова процедура, що детально не відрегульована Цивільним процесуальним кодексом Італії, на яку переносяться певні норми, які регулюють провадження у звичайних судах першої інстанції (*Tribunali*). Вимога про представництво сторін адвокатами не застосовується, якщо сума спору не перевищує 1 100 євро; до цього граничного розміру мирові судді можуть вирішити справу за принципом *ex aequo et bono* на вимогу сторін. Рішення мирових суддів підлягають оскарженню, але з деякими обмеженнями щодо рішень, ухвалених за принципом *ex aequo et bono*.

В Італії застосування процедури позасудової медіації є обов'язковим у широкому спектрі випадків¹. Навіть

незважаючи на відсутність позитивних норм для вирішення цього питання, а також на відсутність певної позиції Верховного Суду Італії (касаційного суду), якщо спір не підпадає під юрисдикцію мирових суддів, але стосується питання, щодо якого обов'язковою є спроба застосування медіації до початку судового розгляду, в такому випадку доцільно припустити, що мировий суддя може розглядати справу тільки після спроби медіації, яка не вдалася. Як видається, це узгоджується з особливою функцією, яку мирові судді можуть відігравати, а саме: надати допомогу сторонам у врегулюванні спору будь-якого типу. Згідно з традицією мирові судді наділені загальними повноваженнями допомагати сторонам у спробі примирення, незалежно від предмета спору або його суми, з єдиним обмеженням щодо спорів, віднесених до виключної компетенції інших суддів (наприклад, трудові спори)².

Заключні зауваги

Автор наголошує, що «доступ до правосуддя, особливо в межах транскордонних справ, визначається у контексті не тільки судів, а й з огляду на процедуру позасудового врегулювання, особливо щодо справ за участю споживачів» [13]. Оскільки нині в усьому ЄС існує тенденція, згідно з якою звернення до суду вважається останнім засобом, вбачається, що процедура дрібних позовів є особливо придатною в ролі механізму позасудового врегулювання або навіть «як більш цілісна модель сатисфакції через суд, яка поєднує

¹ Італійські законодавці запровадили обов'язковість медіації згідно з відповідним нормативно-правовим актом, відповідно до якого у 2010 р. в італійську правову систему була впроваджена Директива № 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2008 р. про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських справах. Однак пізніше обов'язковість медіації була фактично визнана неконституційною (великою мірою через формальні причіпки), що дозволило Парламенту відновити її з незначними змінами. Більш детально див.: [12].

Починаючи з 2014 р., впроваджено нову обов'язкову процедуру позасудового врегулювання: для позовів про здійснення платежів за договірним або недоговірним правом, сума яких нижче граничного розміру в 50 000 євро, слід вдатися до спроби мирного врегулювання за посередництва адвоката (за умови, що до предмета спору ще не застосовано обов'язкову медіацію), або якщо предметом спору є збитки внаслідок дорожньо-транспортної пригоди. Практично мирне врегулювання за посередництва адвоката — це угода, за якою сторони беруть на себе зобов'язання добросовісно співпрацювати задля мирного вирішення спору між ними при сприянні їхніх адвокатів.

² Див. ст. 322 Цивільного процесуального кодексу Італії «Неконфліктне примирення через мирових суддів».

судові процедури з засобами позасудового врегулювання» [14, 26]. Незважаючи на це, реформа *ESCP* не привнесла майже жодних змін у просування механізмів позасудового врегулювання. Фактично оригінальний текст Регламенту містив тільки одне посилання на врегулювання, зокрема в ст. 12 (3), у якій передбачено, що «за необхідності суд має прагнути досягти врегулювання між сторонами». Серед нових правил, які набули чинності в липні 2017 р., тільки ст. 23а присвячена судовому врегулюванню, визнанню та виконанню судових рішень, при цьому зовсім не згадуються механізми позасудового врегулювання. Це виглядає як втрачена можливість для удосконалення процедури, яка, як зазначалося вище, не здобула прихильності серед споживачів. Проте є й деякі цікаві пропозиції. Зокрема, зазначалося, що «*ESCP* може вимагати від сторін розглянути питання про придатність застосування позасудових засобів для врегулювання спору» [15, 7]. Крім того, «при поданні позовної заяви позивач має повідомити про застосування процедури позасудового врегулювання, а якщо такої спроби не було зроблено, заявник повинен пояснити причини, чому не розглядалося питання про процедуру позасудового врегулювання, найбільш відповідну конкретній справі» [15, 7]. Система санкцій і стимулів має переконати сторони звернутися до механізмів позасудового врегулювання перш ніж перейти до формальних процедур, передбачених національними судами. Плідне поєднання судових механізмів *ESCP* із практиками позасудового врегулювання здатне створити мотивацію для споживачів. На жаль, обраний Європейським Парламентом і Радою підхід щодо внесення змін до Регламенту не дає змоги просуватися у цьому напрямку.

Невдалий досвід застосування *ESCP* викликає в пам'яті сталий вираз про те, що дорога в пекло вимощена благами

намірами. Ідея надати громадянам Європи єдину, просту і недорогу систему процедур для врегулювання дрібних позовів, безумовно, є похвальною, але її практична реалізація залишає бажати кращого.

Все ж таки, українським законодавцям не слід відкидати ідею про впровадження у новий Цивільний процесуальний кодекс спеціальної процедури щодо дрібних позовів, але після ретельної оцінки верхньої межі суми, відшкодування якої сторона може вимагати. Процедура повинна мати просту схему і передбачати прискорений розвиток від самого початку до остаточного рішення. Позовні заяви мають подаватися за формами, які є в онлайн-доступі в мережі Інтернет або в судових установах; у таких установах слід відкрити консультаційні служби в офісному форматі з метою надання допомоги особам, які повинні з'явитися у суд особисто, без представництва адвокатів.

Процесуальні дії мають базуватися на режимі єдиного слухання, під час якого сторони роблять заяви, а також подають докази, на які вони покладаються. При закритті слухання суд негайно ухвалює рішення, яке оголошується у суді, за винятком, коли є подання про перегляд, тобто рішення суду буде ухвалене пізніше. Українським законодавцям слід визначити, чи рішення завжди ухвалюватимуться згідно з чинними нормами матеріального права, або з огляду на наявність особливих обставин (наприклад, мінімальної вартості позову), доцільно врегулювати спір *ex aequo et bono*. Іншим моментом, на який варто звернути увагу, — якою мірою дозволяється оскарження з огляду на те, що у деяких правових системах рішення для позивача є завжди остаточним, навіть якщо його позов відхилено, а отже, тільки відповідач може подати апеляцію і вимагати повторного розгляду спору іншим судом.

У будь-якому випадку сторони у справах за малими позовами мають

бути поінформовані про те, що проведений у суді день пов'язаний із певними витратами і вимагатиме багато часу, а порівняно з цим процедура позасудового врегулювання, зокрема медіація, може виявитися більш задовільною і надати можливість піти один одному назустріч і досягти прийняттого врегулювання у неформальному й часто мирному середовищі.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. *Guide to Resolving Legal Disputes Inside and Outside the Courtroom.* — N.-Y. : Random House, Inc., 2007.
2. *O.J.* — 2007. — L 199/1.
3. *O.J.* — 2015. — L 341/1.
4. *Kramer X. E.* Small claim, simple recovery? The European small claims procedure and its implementation in member states» / X. E. Kramer // ERA Forum. — 2011. — № 12. — Pp. 119–133.
5. *Kramer X. E.* European Procedures on Debt Collection: Nothing or Noting? Experiences and Future Prospects» / X. E. Kramer // B. Hess, M. Bergström and E. Storskrubb (eds.). EU Civil Justice: Current Issues and Future Outlook. — Oxford : Hart Publishing, 2016. — Pp. 97–121.
6. *Kramer X. E.* The European Small Claims Procedure: Striking the Balance between Simplicity and Fairness in European Litigation / X. E. Kramer // Zeitschrift für Europäisches Privatrecht. — 2008. — Pp. 355–373.
7. *F. Rota* Il regolamento (CE) n. 861/2007 del Parlamento europeo e del Consiglio, dell'11 luglio 2007 che istituisce un procedimento europeo per le controversie di modesta entità // M. Taruffo, V. Varano A cura di, Manuale di diritto processuale civile europeo, Giappichelli Editore. — Torino, 2011. — Pp. 337–364.
8. *Martinez C. Oro* The Small Claims Regulation: On the Way to an Improved European Procedure? // B. Hess, M. Bergström and E. Storskrubb (eds.), EU Civil Justice: Current Issues and Future Outlook. — Oxford : Hart Publishing, 2016, Pp. 123–140.
9. *ECC-Net* European Small Claims Procedure Report September 2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://ec.europa.eu/consumers/ecc/docs/small_claims_210992012_en.pdf
10. *Maňko R.* European Small Claims Procedure. Legal analysis of the Commission's proposal to remedy weaknesses in the current system / R. Maňko [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2014/542137/EPRS_IDA\(2014\)542137_REV1_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2014/542137/EPRS_IDA(2014)542137_REV1_EN.pdf)
11. *Consolo C.* Commento alla legge sul giudice di pace / C. Consolo, F. Tommaseo (a cura di). — Padova, CEDAM, 1996.
12. *Silvestri R. E.* JagtenbergTweeluik-Dyptych: Juggling a Red Hot Potato: Italy, the EU, and Mandatory Mediation / R. E. Silvestri // Netherlands-Vlaams Tijdschrift voor Mediation en Conflictmanagement. — 2013. — Pp. 29–38.
13. *Cortes P.* European Small Claims Procedure and the Commission Proposal of 19 November 2013 (January 30, 2015).
14. *European* Small Claims Procedure and the Commission Proposal of 19 November 2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://ssrn.com/abstract=2612064>
15. *University of Leicester School of Law Research Paper* № 14–27 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://ssrn.com/abstract=2520487> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2520487>

Сільвестрі Е. Процедура дрібних позовів: міркування та ідеї з Європи й Італії для українських реформ

Анотація. У статті розглядаються основні характеристики Регламенту про впровадження процедури Європейського Союзу щодо дрібних позовів від 2007 р., а також представлений стислий опис процедурної моделі, розробленої італійськими законодавцями для дрібних позовів. У контексті твердження про те, що дрібні позови, як національні, так і транскордонні, стосуються значної кількості осіб та їхнього повсякденного життя, автор переходить до розгляду причин скромних успіхів процедури ЄС щодо дрібних позовів і наголошує на тому факті, що поправки до Регламенту, які набули чинності в липні 2017 р., навряд чи змінять ситуацію. Оскільки врегулювання дрібних позовів має відбуватися у прискорений та економічно ефективний спосіб, інституції ЄС мають поєднати судову процедуру, передбачену Регламентом, та засоби позасудового врегулювання. У заключній частині статті автор наводить декілька пропозицій щодо впровадження у новий Цивільний процесуальний кодекс України поняття особливого провадження, призначеного для вирішення спорів за малими позовами, маючи на увазі, що вони особливо підходять для процедури медіації.

Ключові слова: процедура Європейського Союзу для дрібних позовів, цивільний процес, дрібні позови, цивільний процес в Європейському Союзі, альтернативне вирішення спорів.

Сильвестри Э. Процедура мелких исков: рассуждения и идеи из Европы и Италии для украинских реформ

Аннотация. В статье рассматриваются основные характеристики Регламента о введении процедуры Европейского Союза по мелким искам от 2007 г., а также представлено краткое описание процедурной модели, разработанной итальянскими законодателями для малых исков. В контексте утверждение о том, что малые иски, как национальные, так и трансграничные, касающиеся значительного количества лиц и их повседневной жизни, автор переходит к рассмотрению причин скромных успехов процедуры ЕС в отношении малых исков и подчеркивает тот факт, что поправки в Регламент, которые вступили в силу в июле 2017 г., вряд ли изменят ситуацию. Поскольку урегулирование малых исков должно происходить в ускоренный и экономически эффективный способ, институты ЕС должны объединить судебную процедуру, предусмотренную Регламентом, и средства внесудебного урегулирования. В заключительной части статьи автор приводит несколько предложений по внедрению в новый Гражданский процессуальный кодекс Украины понятия особого производства, предназначенного для решения споров по малым искам, имея в виду, что они особенно подходят для процедуры медиации.

Ключевые слова: процедура Европейского Союза для мелких исков, гражданский процесс, мелкие иски, гражданский процесс в Европейском Союзе, альтернативное разрешение споров.

Silvestri E. The Procedure of Small Claims: Arguments and Ideas from Europe and Italy for Ukrainian Reforms

Annotation. The essay sketches the main features of the Regulation establishing a European Small Claims Procedure of 2007 and briefly describes the procedural model designed by Italian legislators as regards small claims. Starting from the assumption that small claims, whether domestic or cross-border, affect a large number of individuals in their everyday dealings, the essay expands on the reasons for the modest success of the European Small Claims Procedure, emphasizing the fact that the amendments to the Regulation that are supposed to enter into force in July 2017 are not likely to change the situation. Since small claims must be settled in an expedited and cost-effective way, the European institutions should combine the judicial procedure designed by the Regulation with ADR methods. In the final part of the essay, the author advances several modest proposals for the introduction in the new Ukrainian Code of Civil Procedure of a special proceeding designed to dispose of small claims disputes, keeping in mind, though, that small claims are particularly suited for a mediated resolution.

Key words: European Union small claims procedure, civil procedure, small claims, civil procedure in the European Union, alternative dispute resolution.